

Ерик Ларсън

ВЕЛИЧИЕ И НИЗОСТ

*Сага за Чърчил, семейството и дързостта
по време на Лондонския блиц*

София, 2021

ERIK LARSON

THE SPLENDID AND THE VILE

Copyright © 2020 by Erik Larson
All rights reserved.

© Издателство „Изток-Запад“, 2021

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Юлия Гешакова, превод, 2021

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2021

ISBN 978-619-01-0954-9

ЕРИК ЛАРСЪН

ВЕЛИЧИЕ

И

НИЗОСТ

САГА ЗА ЧЪРЧИЛ, СЕМЕЙСТВОТО
И ДЪРЗОСТТА ПО ВРЕМЕ НА
ЛОНДОНСКИЯ БЛИЦ

Превод от английски
Юлия Гешакова

Съдържание

<i>Бележка до читателите</i>	9
МРАЧНИ ПРЕДЧУВСТВИЯ	13
ПЪРВА ЧАСТ НАРАСТВАЩАТА ЗАПЛАХА	19
ВТОРА ЧАСТ ЕДНА ОПРЕДЕЛЕНА ЕВЕНТУАЛНОСТ	71
ТРЕТА ЧАСТ ТРЕВОЖНО ОЧАКВАНЕ	157
ЧЕТВЪРТА ЧАСТ КРЪВ И ПРАХ	203
ПЕТА ЧАСТ АМЕРИКАНЦИТЕ	323
ШЕСТА ЧАСТ ЛЮБОВ СРЕД ПЛАМЪЦИТЕ	393
СЕДМА ЧАСТ ТОЧНО СЛЕД ГОДИНА	435
ЕПИЛОГ СЛЕД ВРЕМЕ	465
<i>Източници и благодарности</i>	477
<i>Бележки</i>	481
<i>Библиография</i>	513

За тяхно щастие, човешките същества не могат да предвидят, нито да предскажат хода на събитията, защото в противен случай животът би бил непоносим.

Уинстън Чърчил,
ПРОЩАЛНО СЛОВО ЗА НЕВИЛ ЧЕМБЪРЛЕЙН,
12 НОЕМВРИ 1940 Г.

Бележка до читателите

Едва когато преди няколко години се преместих в Манхатън, изведнъж осъзнах колко различно преживяното на 11 септември 2001 г. е било за нийоркчаните и за онези, които са наблюдавали трагедията от разстояние. Нападнат е бил техният роден град. Почти веднага си помислих за Лондон и германските въздушни нападения през 1940–1941 г. и се запитах как жителите на града са успели да устоят: петдесет и седем последователни нощи на бомбардировки, последвани от шест месеца все по-интензивни нощни атаки.

Помислих си по-конкретно за Уинстън Чърчил: как е преживял всичко това? А семейството, приятелите му? Какво е изпитвал министър-председателят, когато неговият град е бил бомбардиран нощ след нощ, отлично знаейки, че – колкото и да са били ужасяващи – тези въздушни нападения вероятно ще са просто прелюдия към нещо далеч по-страшно; германско нахлуване по суша и по море, с парашутисти, които се приземяват в градината му; танкове, които преминават с трясък по Трафалгар Скуеър, и отровни газове, които се стелят по брега, където някога е рисувал морето?

Реших, че трябва да го науча – и бързо си дадох сметка, че е много по-лесно да го *кажеш*, отколкото да го направиш. Спрях се на първата година на Чърчил като министър-председател – от 10 май 1940 до 10 май 1941 г. Периодът съвпада с въздушната кампания на германците, която, започнала със спорадични, наглед произволни набези, се превръща в пълномасщабно нападение срещу Лондон. Годината приключва със седем дни на насилие, като в научната фантастика, когато ежедневно и невъобразимото се сливат, за да отбележат първата голяма победа във войната срещу германците.

Онова, което следва, в никакъв случай не е дефинитивният разказ за живота на Чърчил. Други автори вече са го написали, по-специално неговият неуморен, но уви, не безсмъртен биограф Мартин Гилбърт, чието изследване в осем тома вероятно ще задоволи и най-взискателните читатели. Моят разказ е по-интимен, фокусиран върху живота на Чърчил и неговото най-тясно обкръжение: мрачните и светли мигове, романтичните увлечения и разочарования, болката и смеха, и дребните, но любопитни епизоди, които ни разкриват какъв всъщност е бил животът по време на Хитлеровата „стоманена буря“. Това е годината, в

която Чърчил става *Чърчил – булдогът с пура в уста*, когото всички смятаме, че познаваме; годината, в която той произнася най-незабравимите си речи и показва на целия света какво означават смелост и лидерство.

Дори понякога да не изглежда така, тази книга е документална творба. Всички цитати са заимствани от исторически източници – дневници, писма, мемоари или други документи; всички жестове, погледи или усмивки, или каквато и да е друга реакция са описани от очевидци. Ако нещо тук не отговаря на онова, което смятате, че знаете за Чърчил или неговата епоха, ще ви кажа само, че историята е свят, пълен с изненади.

*Ерик Ларсън,
Манхатън, 2020 г.*

Мрачни предчувствия

Никой не се съмнява, че бомбардировачите ще се появят. Планирането на отбраната започва много преди войната, макар че онези, които изготвят планове, нямат предвид конкретна заплаха. Но Европа е Европа. Ако се съди по опита от миналото, война може да избухне където и да е, когато и да е. Военните лидери на Великобритания гледат на света през призмата на опита на Империята от предишния конфликт – Голямата война – с масовите жертви както сред войниците, така и сред цивилните, и първите систематични въздушни атаки в историята – с бомби, хвърлени над Англия и Шотландия от германски цебелини. Първата от тези атаки¹ е в нощта на 19 януари 1915 г. и е последвана от над петдесет нападения, когато огромните дирижабли, носещи се тихо в небето над Англия, хвърлят 162 тона бомби и убиват 557 души.

Оттогава бомбите са станали по-големи и по-смъртоносни, както и по-коварни, с механизми за забавено действие и модификации, благодарение на които свистят, докато се спускат към земята. Една огромна германска бомба², с четири метра дължина и тегло почти две хиляди килограма, наречена „Сатана“, може да унищожи цял квартал. Самолетите, които носят тези бомби, също вече са по-големи и по-бързи, летят по-високо и по-лесно се изплъзват на противовъздушната отбрана. На 10 ноември 1932 г. Станли Болдуин, по онова време заместник министър-председател, описва пред Камарата на общините какво според него ще се случи: „Хората на улицата трябва да знаят, че няма сила на земята, която да ги предпази от бомбите. Каквото и да им говорят, бомбардировачите винаги ще достигнат целта си.“³ Единствената ефикасна отбрана е нападението, казва той, „а това означава, че за да се спасите, трябва да убиете повече жени и деца по-бързо от неприятеля“.

Опасявайки се от „унищожителен удар“, британските експерти по гражданска защита⁴ предвиждат, че първото въздушно нападение срещу Лондон ще унищожи голяма част или може би дори целия град и ще убие двеста хиляди цивилни граждани. „Много хора вярваха, че Лондон ще бъде превърнат в развалини минути след обявяването на войната“⁵, пише младши държавен служител. Въздушните нападения ще всеят такъв ужас сред населението, че милиони ще загубят разсъдъка си. „За няколко дни в Лондон ще настъпи пълен хаос – пише

през 1923 г. един военен стратег, Дж. Ф. Ч. Фулър. – Тълпи ще щурмуват болниците, уличното движение ще спре, хората, останали без дом, отчаяно ще молят за помощ, градът ще се превърне в ад.“⁶

Според Министерството на вътрешните работи⁷, ако се придържат към стандартните погребални процедури, производителите на ковчези ще се нуждаят от два милиона квадратни метра дървен материал – невъобразимо количество. Ще трябва да правят ковчезите от дебел картон или от папиемаше или просто да погребват покойниците, увити в платнища⁸. „За масови погребения – съветва шотландският Департамент по здравеопазването – най-подходящите гробове са ями, достатъчно дълбоки, за да поемат пет пласта трупове.“⁹ Плановите препоръчват в покрайнините на Лондон и други градове да се изкопаят дълбоки ями възможно най-дискретно. Собствениците на погребални бюра трябва да бъдат специално обучени¹⁰ как да обезвреждат труповете и дрехите на хората, убити с отровен газ.

Когато на 3 септември 1939 г. в отговор на окупирането на Полша от Хитлер Великобритания обявява война на Германия, правителството съвсем целенасочено се подготвя за бомбардировките и нашествието, които несъмнено ще последват. Кодовото название¹¹, което ще сигнализира, че нашествието всеки момент ще започне или вече е започнало, е „Кромуел“. Министерството на информацията отпечатва специална брошура, „Как да победим нашественика“, разпратена до милиони домове. Целта ѝ не е да успокои населението. „Там, където врагът дебаркира – предупреждава брошурата, – ще се водят ожесточени боеве.“ Приканват се читателите да следват официалните разпореждания за евакуация. „Когато започне нападението, ще бъде вече твърде късно... ОСТАНЕТЕ ПО МЕСТАТА СИ.“ Църковните камбани ще замлъкнат в цяла Англия. Камбаните вече ще бъдат тревога, но само след като се даде сигнал „Кромуел“ и нахлуването е започнало. „Чуете ли звън на камбани, това означава, че в района са забелязани парашутисти. В такъв случай, напътства брошурата, обездвижете и скрийте велосипеда си и унищожете пътните карти. Ако имате автомобил, извадете разпределителната кутия и предавките и или изпразнете резервоара, или свалете карбуратора. Ако не знаете как да го направите, още сега се осведомете в най-близкия гараж.“

В градове и села уличните табели са демонтирани¹², а пътни карти се продават само срещу разрешение от полицията. Фермерите изоставят старите си автомобили и камиони по нивите като препятствия срещу глайдерите, които ще стоварят войници. Правителството раздава трийсет и пет милиона противогазови маски¹³ на цивилни, които ги носят със себе си на работа и на църква, а нощем ги държат до леглото. В Лондон пощенските кутии са боядисани със специална жълта боя¹⁴, която променя цвета си при наличието на отровен газ. Поради строгите заповеди за затъмнение против въздушни нападения¹⁵ улици-

те на града са толкова тъмни, че привечер по гарите е практически невъзможно да разпознаеш хората, които слизат от влака. В безлунни нощи пешеходци не забелязват приближаващите автомобили или автобуси, блъскат се в електрическите стълбове, падат от тротоара или се спъват в торбите с пясък.

Изведнъж всички започват да следят фазите на луната. Бомбардировачите, разбира се, могат да атакуват и през деня, но се приема, че нощем ще успеят да открият целите си само на лунна светлина. Пълната луна, изгряващия и залязващия полумесец¹⁶ хората все по-често наричат „луна на бомбардировачите“. Донякъде е успокояващо, че бомбардировачите и особено ескортиращите ги изстребители ще трябва да изминат цялото разстояние от базите си в Германия – а то е толкова голямо, че рязко ще намали обхвата и поразяващата им сила. Но това предполага, че Франция със своята силна армия, линията „Мажино“ и могъщия си военноморски флот ще блокира всички пътища за настъпление на германските нашественици. Издръжливостта на Франция е крайъгълният камък на британската отбранителна стратегия. Никой дори не се замисля за възможността Франция да бъде разгромена.

„Цари не просто безпокойство – пише в дневника си на 7 май 1940 г. Харолд Никълсън, който скоро ще стане парламентарен секретар в Министерството на информацията. – Всъщност цари истински страх.“¹⁷ Той и съпругата му, писателката Вита Саквил-Уест, са решили да се самоубият, за да не попаднат в ръцете на нашествениците. „Сигурно има нещо бързо, безболезнено и подходящо – пише му тя на 28 май. – О, скъпи мой, любими, нима трябваше да стигнем дотук!“

Съчетание от случайности и непредвидени обстоятелства в крайна сметка наистина довежда бомбардировачите в небето над Лондон. Особена роля изиграва едно събитие, което се случва привечер на 10 май 1940 г. – една от най-приятните пролетни вечери, които някой си спомня.